

RECENZJE

RADOSŁAW KRAJNIAK

(Toruń)

Rec. KILKA UZUPEŁNIEŃ I SPROSTOWAŃ DO KSIĄŻKI TOMASZA PIETRASA O PRZEDSTAWICIELACH RODZINY OPOROWSKICH HERBU SULIMA

Uwagi, którymi chciałem podzielić się w tym krótkim tekście, zrodziły się po lekturze najnowszej książki Tomasza Pietrasa¹. Praca łódzkiego historyka to efekt badań genealogiczno-prozopograficznych nad znaną możnowładczą rodziną Oporowskich, której wybitni przedstawiciele sięgali po najwyższe godności świeckie i kościelne w Królestwie Polskim. Składa się z poprzedzonych wstępem czterech rozdziałów, podzielonych w przejrzysty sposób na podrozdziały będące biogramami poszczególnych osób, a także zakończenia, bibliografii, pięciu tablic genealogicznych, streszczenia w języku angielskim, wykazów skrótów i ilustracji oraz indeksu osób.

We wprowadzającym do książki krótkim wstępie autor określił cel pracy, scharakteryzował wykorzystane w książce źródła archiwalne i drukowane, a także przedstawił dotychczasowy stan badań nad członkami rodziny Oporowskich.

W rozdziale pierwszym pt. „Pierwsze pokolenie. Początki kariery Oporowskich w ziemi łęczyckiej do 1391 roku” (s. 19-42), T. Pietras starał się zaprezentować pierwszych członków rodziny, przedstawiając przede wszystkim sylwetki sędziego łęczyckiego Stefana z Oporowa i jego synów: scholastyka kapituły kolegiackiej w Łęczycy, Bogusława

---

¹ T. Pietras, *Oporowscy herbu Sulima. Kariera rodziny możnowładczej w późno-średniowiecznej Polsce*, Łódź 2014.

z Oporowa, sędziego łączyckiego Włodzimierza z Oporowa oraz trzeciego spośród braci, nieznanego z imienia.

Rozdział drugi pt. „Wojewoda łączycki Mikołaj z Oporowa – budowniczy rodzinnej fortuny” (s. 43-71), poświęcony został w całości tej wybitnej postaci. T. Pietras na blisko 30 stronach przybliżył jego karierę polityczną, działalność majątkową, a w ostatnim z podrozdziałów zawarł rozważania na temat jego małżeństwa.

Rozdział III pt. „Prymas Władysław z Oporowa i jego bracia. Pokolenie synów wojewody Mikołaja” (s. 73-161), składa się z sześciu podrozdziałów, których bohaterami są kolejno: kasztelan brzeziński Stefan z Chodowa i Oporowa, podkanclerzy królewski, biskup wrocławski i arcybiskup gnieźnieński Władysław z Oporowa, Jan z Goślubia, a także wojewoda inowrocławski Bogusław ze Służewa i Oporowa, kasztelan brzeziński Mikołaj z Miłonic i Oporowa oraz wojewoda łączycki Piotr z Oporowa.

W rozdziale IV, pt. „Kariery Oporowskich w drugiej połowie XV i na początkach XVI wieku” (s. 163-252), przedstawione zostały losy kolejnych wybitnych członków rodziny: biskupa i podkanclerzego Andrzeja Oporowskiego, wojewody inowrocławskiego i brzeskiego kujawskiego Jana Oporowskiego starszego, kanonika wrocławskiego gnieźnieńskiego i kruszwickiego Andrzeja Oporowskiego, wojewody inowrocławskiego i brzeskiego kujawskiego Jana Oporowskiego młodszego, kasztelana kruszwickiego, brzezińskiego i brzeskiego kujawskiego Mikołaja Oporowskiego oraz tenentariusza Nakonowa, wojewodę inowrocławskiego, brzeskiego kujawskiego i łączyckiego Andrzeja Oporowskiego. W rozdziale tym autor przedstawił także osobno Oporowskich jako starostów kruszwickich.

Pięć tablic genealogicznych, które dopełniają treść książki, przedstawia kolejno hipotetycznych antenatów i pierwsze pokolenie Oporowskich (tablica 1), a dalej potomków: wojewody łączyckiego Mikołaja z Oporowa (tablica 2), Piotra z Oporowa (tablica 3), Jana z Oporowa (tablica 4) oraz kolejnego Mikołaja z Oporowa (tablica 5).

Drobne uwagi, które chcę przedstawić w niniejszym tekście dotyczą głównie duchownych pojawiających się na kartach książki T. Pietrasa. Pierwsze związane są z karierą późniejszego prymasa, Władysława z Oporowa. Autor przyglądając się jego wykształceniu wspominał, że w 1415 r. uzyskał on bakalaureat na uniwersytecie wiedeńskim (s. 84). Informacja ta jest oczywiście poprawna, jednak warto

chyba ją uzupełnić i dodać, że na studia do Wiednia udał się w 1413 r., wpisując się do tamtejszej metryki za rektoratu Dietricha de Hamelburga, uiszczając 2 grosze opłaty immatrykulacyjnej i przystępując do nacji węgierskiej². Warto podkreślić również, że wraz z nim studia rozpoczął wówczas Bogusław z Oporowa, którego niewątpliwie należy utożsamiać z bratem Władysława³. Informacja o wiedeńskich studiach Bogusława nie została odnotowana na kartach recenzowanej książki. T. Pietras informując o przejęciu przez Bogusława urzędu pisarza ziemskiego łęczyckiego, którą to funkcję przejął po swoim bracie Władysławie, stwierdził jedynie, że: „Od pisarza ziemskiego wymagano odpowiedniego przygotowania fachowego i wykształcenia (znajomości łaciny i podstaw prawa). Z pewnością nie wystarczyła tu już edukacja w szkole parafialnej w rodzinnym Oporowie i prywatna. Bogusław musiał przynajmniej otrzeć się o studia uniwersyteckie w Krakowie czy za granicą, na co jednak nie ma bezpośrednich dowodów w źródłach” (s. 120). Zauważyć wypada również, że informacji o studiach uniwersyteckich Bogusława nie podał żaden z dotychczas zajmujących się tą postacią badaczy⁴.

Kontynuując rozważania nad wykształceniem Władysława, T. Pietras stwierdził także, że studiował on w 1419 r. w Padwie (s. 84). Źródło na które się powołuje, wskazuje jednak wyraźnie, że tamtejszym studentem prawa był już niewątpliwie 28 stycznia 1418 r.⁵. Wspomnieć należy również, że 9 października 1419 r. określony został licencjatem prawa kanonicznego⁶, natomiast 13 października tr.

² *Die Matrikel der Universität Wien*, hrsg. v. Institut für österreichische Geschichtsforschung, Bd. 1 (1377-1450), Graz-Köln 1954, s. 97.

³ Tamże.

⁴ Nie podali tej informacji autorzy dotychczasowych biografii poświęconych Bogusławowi, zob. S. Szymborski, *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średnio-wieczu (1370-1501)*, Gdańsk 2006, s. 527-528; J. Bierniak, *Oporowski Bogusław*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej PSB), t. 24, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979, s. 135-136. Nie wspomniała o tym fakcie także Z. Wilk-Woś, opisująca losy członków najbliższej rodziny bohatera jej monografii, *Władysława z Oporowa*, zob. T. a. z., *Władysław z Oporowa (ok. 1395-1453), podkanclerzy królewski, biskup wrocławski i arcybiskup gnieźnieński*, „Studia Claromontana” t. 21, 2003, s. 215.

⁵ *Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens* (dalej Bull. Pol.), t. 4 (1417-1431), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, H. Wajś, Rzym-Lublin 1992, nr 187.

⁶ Tamże, nr 538.

licencjatem dekretów⁷. Stopień ten osiągnął niewątpliwie na uniwersytecie padewskim. W opisie kariery uniwersyteckiej Władysława z Oporowa, zabrakło niestety również informacji, że w 1416 r. podjął studia w Bolonii⁸.

Nie do końca pełne, a niekiedy też niezgodne z prawdą, są podane przez autora dane dotyczące obejmowanych przez duchownego beneficjów i urzędów. Nie był raczej Władysław z Oporowa, jak za literaturą przedmiotu pisze na 98 stronie T. Pietras, oficjałem poznańskim. Jest to prawdopodobnie pomyłka, gdyż Władysław w tym okresie notowany był jako oficjał gnieźnieński⁹. Na stronie 87 T. Pietras napisał poza tym, że „już w 1427 r. Oporowski był sekretarzem królewskim”. Trudno zgodzić się z tą informacją skoro źródła przekonują, że funkcję tę pełnił już z pewnością 1 marca 1426 r.¹⁰ W książce T. Pietrasa zabrakło również informacji o podjętych staraniach i finalnym posiadaniu przez Władysława altarii św. Tomasza w katedrze krakowskiej¹¹.

Podkreślić należy także, że pogłębiona kwerenda archiwalna może przynieść jeszcze inne, nowe informacje źródłowe oświetlające działalność kościelną Władysława. Takim przykładem jest choćby niezauważone w dotychczasowej historiografii źródło z Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, wystawione w Gnieźnie, 5 września 1421 r., informujące o wyroku wydanym przez oficjała gnieźnieńskiego i wikariusza in spiritualibus Władysława z Oporowa, który w dokumencie tym określony został także jako doktor dekretów, scholastyk wrocławski i kanonik gnieźnieński¹².

Warto również zwrócić uwagę na niewykorzystywane w większości w dotychczasowej historiografii dokumenty dotyczące działalności

⁷ Tamże, nr 544.

⁸ Informację tę podał ostatnio P. D e m b i ń s k i, zob. T e n ż e, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428-1500*, Poznań 2012, s. 698. Wcześniej pisał o tym także H. B a r y c z, *Z dziejów polskich wędrówek naukowych za granicę*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 49.

⁹ Pisał o tym ostatnio P. D e m b i ń s k i, zob. T e n ż e, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 699.

¹⁰ Bull. Pol., t. 4, nr 1685.

¹¹ Na fakt ten zwrócono już w historiografii uwagę, zob. P. D e m b i ń s k i, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 699-700; M. C z y ż a k, *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408-1448*, Poznań 2003, s. 403.

¹² Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, Dokumenty z sygnaturami literowymi, sygn. QQ 43.

Władysława z Oporowa jako biskupa wrocławskiego, które przechowywane są w Archiwum Diecezjalnym we Wrocławku. Mam tu przede wszystkim na myśli dokumenty z kopiariuszy, których treść przybliżył w swoich „Inwentarzach” Stanisław Librowski¹³.

Uzupełnienia wymaga także zarysowana przez autora kariera innego duchownego, Andrzeja Oporowskiego. Pisząc o staraniach o kanię wrocławską, T. Pietras podał informację, że duchowny prowizję na tę prałaturę zdobył 23 października 1455 r. (s. 171-172). Tego dnia z supliką o nadanie kanię wrocławskiej wystąpił jednak kleryk gnieźnieński „Iohannes Petri de Opporow”¹⁴. Jeżeli autor dopatrywał się w tej wzmiance pomyłki i uznał, że należy utożsamiać tę osobę z Andrzejem Oporowskim, to sprawa ta wymagała jakiegoś komentarza. Nie możemy bowiem wykluczyć, choć to ryzykowana teza, że Janem, synem Piotra z Oporowa, starającym się wówczas o kanię wrocławską był brat Andrzeja, z późniejszych źródeł znany już niewątpliwie jako osoba świecka¹⁵, lub inny Jan Oporowski, ale syn Bogusława (musiałaby więc nastąpić pomyłka w zapisie imienia ojca), wzmiankowany w składzie kapituły we Wrocławku od 1445 do 1460 r., w tym od 1452 r. jako scholastyk¹⁶.

Pisze również T. Pietras, że po okresie sporów o kanię wrocławską, Andrzej Oporowski przejął ten urząd i jako taki występował w źródłach od 1463 r. (s. 172). Najprawdopodobniej jednak poświadczony w sierpniu 1460 r. kantor Henryk z Oporowa jest tożsamy z rozpatrywanym tu Andrzejem, co zostało już zauważone w literatu-

¹³ Zob. przede wszystkim: S. Librowski, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Wrocławku*. Dział II. *Dokumenty w kopiariuszach*, t. 11, *Kopiariusz gospodarczy trzyczęściowy*, Wrocław 2002, s. 125-128, dokumenty nr 21-22, 25-26, 28; Tenże, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Wrocławku*. Dział II. *Dokumenty w kopiariuszach*, t. 1, *Kopiariusz ogólny Drzewickiego*, Wrocław 1999, s. 43-44, dokumenty nr 184-188.

¹⁴ Zob. Bull. Pol., t. 6 (1447-1464), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, przy współpracy P. Szczenieckiego i M. Kowalczyk, Rzym-Lublin, 1998, nr 958.

¹⁵ Zob. poświęcone mu biogramy: S. Szymborski, *Kujawska szlachta urzędnicza*, s. 569-571; J. Bierniak, *Oporowski Jan h. Sulima*, [w:] PSB, t. 24, s. 136-137; zob. też biogram opracowany przez T. Pietrasa na s. 177-187 recenzowanej pracy. Żaden z tych badaczy nie zakładał jednak, by początki jego kariery mogły być związane z próbami objęcia godności kościelnych.

¹⁶ Zob. A. Gąsiorowski, *Kanonicy wrocławscy w najstarszej metryce kapitulnej (1435-1500)*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowoczesnej*, red. A. Radziwiński, Toruń 2000, s. 26-29, 42.

rze przedmiotu i z czym nieco dalej zgadza się zresztą sam Pietras (s. 172)¹⁷. Poza tym, co umknęło chyba uwadze autora recenzowanej pracy, z kantorią wrocławską przed 1463 r., Andrzej Oporowski poświadczany był niewątpliwie także już w październiku 1461 r. i maju roku następnego¹⁸.

Na s. 172. T. Pietras zapisał, że Andrzej Oporowski w 1465 r. był kanonikiem płockim oraz scholastykiem krakowskim. Odwołał się jednak jedynie do dokumentu, datowanego na 5 stycznia 1463 r., kiedy duchowny wystąpił do papieża z supliką o wakującą scholasterię w katedrze krakowskiej, na którą otrzymał zresztą wówczas prowizję¹⁹. Ta informacja nie została jednak w książce odpowiednio zaprezentowana. Nie podjął również autor dyskusji z Bolesławem Przybyszewskim, autorem artykułu o kapitule krakowskiej w czasach Jana Długosza, z którego badań wynika, że Oporowskiemu nie udało się nigdy objąć scholasterii w Krakowie²⁰. Być może T. Pietras nie znał tej pracy. Nie widnieje ona bowiem w wykazie wykorzystanej przez niego literatury przedmiotu.

Bardzo krótko pisze wreszcie Pietras o staraniach Oporowskiego o wejście do grona członków kapituły kolegiackiej w Kruszwicy. Podkreśla jedynie, że w 1470 r. spierał się o tamtejszą prepozyturę, nie zauważając jednak, że już rok wcześniej procesował się o tamtejszą kantorię²¹ oraz, że w kolejnych latach wspominany był jako tamtejszy kanonik²².

¹⁷ Zob. tamże, s. 40; zob. też W. K u j a w s k i, *Oporowscy w kapitule wrocławskiej*, [w:] *Oporów. Stan badań II. Materiały sesji naukowej zorganizowanej 10 listopada 2003 r. z okazji 550-lecia Konwentu Ojców Paulinów w Oporowie oraz 550. rocznicy śmierci fundatora Prymasa Władysława Oporowskiego*, Oporów 2008, s. 61.

¹⁸ Zob. Bull. Pol., t. 6, nr 1678, 1765.

¹⁹ Tamże, nr 1804.

²⁰ Por. B. P r z y b y s z e w s k i, *Kapituła krakowska za kanonikatu Jana Długosza (1436-1480)*, [w:] *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, red. S. G a w ę d a, Warszawa 1980, s. 36 (zapewne przez pomyłkę zamiast o Andrzeju Oporowskim pisał w tym kontekście o Władysławie Oporowskim).

²¹ Zob. *Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation*, Bd. 9, bearb. v. H. H ö i n g, H. L e e r h o f f, M. R e i m a n n, Tübingen 2000, nr 89.

²² P. D e m b i ń s k i zauważył ostatnio, że z kanonią kruszwicką notowany był od 1471 do 1482 r., zob. idem, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 359; zob. też *Annaty z Królestwa Polskiego w XV wieku (1421-1503)*, wyd. M. D. K o w a l s k i, Kraków 2002 (Monumenta Poloniae Vaticana, t. X), nr 824.

Na kartach książki T. Pietrasa zabrakło również informacji o misji Andrzeja Oporowskiego, latem 1474 r., na dwór cesarza Fryderyka. Poselstwo to związane było z chęcią zawarcia sojuszu przeciwko Maciejowi Korwinowi, z którym Jagiellonowie rywalizowali o tron czeski. O ile w tej kwestii misja nie przyniosła wymiernych efektów, to cesarz wydał jednak 24 września mandat, w którym zakazywał wielkiemu mistrzowi zakonu niemieckiego Heinrichowi von Richtenberg, występować zbrojnie przeciwko królowi Kazimierzowi Jagiellończykowi. W literaturze przedmiotu zauważa się, że o wspomniany zakaz mógł szczególnie zabiegać u cesarza Andrzej Oporowski, który spierając się z Mikołajem Tungenem o biskupstwo warmińskie, obawiał się wmieszania w ten spór najwyższych władz zakonu niemieckiego²³.

Na koniec słów kilka jeszcze o drobniejszych niedociągnięciach, zauważonych w trakcie lektury książki T. Pietrasa. Po pierwsze autor nie zawsze był konsekwentny przy zapisywaniu imion, które niekiedy podawał w języku źródeł (zob. np. Martin Bock, Georg Bock), a czasem je spolszczał (np. Jan Bock). Drobne błędy widoczne są także w indeksie, gdzie m.in. przy mieszczaninie toruńskim Dawidzie (s. 305) nie zapisano strony na której tenże pojawia się w książce, a także zniekształcono nazwisko jednego z autorów zapisując je jako Hertl zamiast Hertel (s. 307). Błędnie zarówno w indeksie (s. 319) jak i w zasadniczej części pracy (s. 23-24) i bibliografii (s. 279), jako Tetrycz-Puzio zapisano wreszcie nazwisko Agnieszki Teterycz-Puzio. Na s. 180 w przypisie 90, s. 182 w przypisie 101 oraz na s. 185 w przypisie 116 błędnie skrócono imię Wojciecha Falkowskiego pisząc J. Falkowski.

Dwukrotnie w swojej książce T. Pietras wspominał także o członkach warmińskiej kapituły katedralnej, Enochu von Kobelau i Mikołaju Weterheimie. Wydaje się, że niezbyt szczęśliwie w indeksie osobowym pierwszego z nich nazwał kanonikiem warmińskim, a drugiego kanonikiem fromborskim. Choć oba zapisy są de facto poprawne to dla jasności lepiej byłoby zastosować, szczególnie w indeksie jednolity zapis. Poza tym mimo deklaracji, że w indeksie nazwiska autorów, redaktorów i wydawców będą zapisane kursywą, nie uczyniono tego w przypadku Jerzego Łojki i Jana Łukawskiego (s. 311), Bła-

²³ O wspomnianej misji i jej efektach zob. K. B a c z k o w s k i, *Walka Jagiellonów z Maciejem Korwinem o koronę czeską w latach 1471-1479*, Kraków 1980, s. 99-100. Praca ta nie została wykorzystana w recenzowanej pracy.

żeja Śliwińskiego (s. 319), oraz Hanka Żerek-Kleszcz i Teodora Żychlińskiego (s. 321). Poza wspomnianym już błędnie zapisanym nazwiskiem A. Teterycz-Puzio, nadspodziewanie dużo różnej wagi błędów daje się zauważyć w opisach bibliograficznych wydawnictw źródłowych i opracowań, gdzie zdarzały się błędy w tytułach prac i imionach autorów, a także dochodziło do pomijania wydawców i redaktorów publikacji²⁴.

Powyższe drobne uwagi i uzupełnienia nie mogą jednak wpłynąć negatywnie na ogólną ocenę książki T. Pietrasa, która bez wątpienia wzbogaciła wiedzę na temat najwybitniejszych członków rodziny Oporowskich. W sposób szczególnie podkreślić należy skrupulatne wykorzystanie przez autora ksiąg ziemskich i grodzkich, z których to źródeł wydobył szereg nieznanych dotąd informacji dotyczących głównie działalności majątkowej analizowanych osób.

---

²⁴ M.in. w bibliografii, na s. 264, w wykazie wykorzystanych źródeł drukowanych, T. Pietras wymienia „Dokumenty polskie z archiwum dawnego Królestwa Węgier”, choć powinno być „...z archiwów dawnego Królestwa Węgier”; na s. 265 jako wydawca pierwszego tomu „Lites ac Res gestae...” widnieje J. Zakrzewski zamiast I. Zakrzewski; na s. 266 brakuje informacji, że „Metryka Uniwersytetu Krakowskiego” powstała przy współpracy R. Grzesika oraz, że „Oryginalne dokumenty samoistne...” opublikowane zostały przez S. Librowskiego w czasopiśmie „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”. T. Pietras zamieścił w bibliografii na tej stronie także „Regesty dokumentów króla Władysława Warneńczyka z lat 1434-1444”, nie zaznaczając jednak, że to rękopis przechowywany w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, będący znany w obiegu naukowym raczej pod tytułem „Materiały do regestów dokumentów Władysława Warneńczyka króla Polski i Węgier 1434-1444,„. Nie był poza tym autor konsekwentny w podawaniu informacji czy dana monografia ukazała się w ramach „Roczników Towarzystwa Naukowego w Toruniu, czy też nie. Zaznaczył to choćby przy pracach M. Grzegorza i Z. Guldona (s. 271), pominął zaś w przypadku monografii autorstwa P. Czaplewskiego (s. 269) i K. Górskiego (s. 271). Nie jest również prawdą, że biogram poświęcony Janowi Służewskiemu h. Sulima, autorstwa Haliny Kowalskiej opublikowany został w 1979 r. w 24 tomie Polskiego Słownika Biograficznego. Faktycznie wydrukowany został bowiem w tomie 39 za lata 1999-2000. Poza tym na s. 273 i 278 błędnie zapisano nazwisko K. Skupieńskiego (jako Skupiński), a na s. 282 A. Pobóg-Lenartowicz (jako Pobóg-Lenartowicza). Na s. 279 nie zostali odnotowani natomiast redaktorzy opublikowanego w 1996 r. tomu pt. „Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych...”, z kolei na s. 280 redaktorzy wydrukowanego w tym samym roku tomu pt. „Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu”.